

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การศึกษาพิธีกรรมไหว้ครูของหมอลำกลอน นางสนั่น ถมบน บ้านสระแคน ตำบลราษฎร์พัฒนา อำเภอพยุหะภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษา ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมและการสืบทอด
- 1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ คนตรีประกอบพิธีกรรม
- 1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ การแสดงพื้นบ้าน
- 1.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีดนตรีและ การวิเคราะห์ดนตรี

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ประเพณีและการสืบทอด
- 2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ การละเล่นพื้นบ้าน
- 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ คนตรีประกอบพิธีกรรม

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม และ การสืบทอด

เสถียร โกเศศ (2516: 5) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความก้าวหน้าของสังคมในวิถีชีวิตของส่วนรวม ที่ถ่ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้ เป็นผลิตผลที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อประเพณีกันมา และเป็นความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ กิริยาอาการ หรือการกระทำใดๆของมนุษย์ในส่วนรวม ลงพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือเป็นระเบียบประเพณี

พิชิต ชัยเสรี (2529: 32) ได้กล่าวว่า คนตรีไทยนั้นมิใช่แต่จะเป็นมรดกอารยธรรมของชาติไทยเท่านั้น แต่เป็นของชาวโลกด้วยการจะสืบทอดถ่ายทอด จึงเป็นเรื่องสำคัญ และจำเป็นเช่นเดียวกับอารยธรรมอื่นๆของมนุษยชาติ ธรรมดาศิลปะที่จะเจริญงอกงามได้นั้นต้องประกอบได้ด้วยศิลปินที่สามารถผู้ชมที่วิจิตร และสังคมอันเป็นอารยะ คนตรีไทยมีศตวรรษที่เป็นอัจฉริยะมาแต่โบราณ มีศิลปินที่สามารถถ่ายทอดความงามได้โดยยิ่ง สังคมไทยก็เป็นอารยะมาตั้งแต่สุโขทัย อยู่มาจนถึงรัตน โกสินทร์ในปัจจุบันจะเหลือเพียงผู้ชมที่อาจสามารถชื่นชม วิจิตรความงามได้ด้วยตัวเองแท้

กาญจนา อินทรสุวานนท์ (2541: 107-108) ได้กล่าวไว้ใน พื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม ว่า องค์ประกอบ ของวัฒนธรรมมีอยู่ 4 ลักษณะดังนี้ 1) องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects)

คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น โบสถ์ วิหาร และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา ตัวเลข เครื่องหมาย สัญลักษณ์ 2) องค์การ (Association or Organization) คือ กลุ่มที่มีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีกฎระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เช่น ครอบครัว หมู่บ้าน สหประชาชาติ 3) องค์พิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่างๆ โดยพิธีการจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม 4) องค์คติ (Concepts) หมายถึง ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่างๆ ทศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินหรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน

1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ดนตรีประกอบพิธีกรรม

สุจริต บัวพิมพ์ (2533: 808-813) ได้กล่าวถึงดนตรีพื้นบ้านว่า ดนตรีพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น แต่ละภาคมีความแตกต่างกันออกไปตามชนิด ประเภท ท่วงทำนอง และลีลา ตลอดจนสำเนียงของเสียงดนตรี ลักษณะที่เด่นของดนตรีพื้นบ้านก็คือเป็นการถ่ายทอดเสียงในลักษณะของมุขปาฐะอันเกิดจากการฟังมากกว่าวิธีอื่นๆ และดนตรีพื้นบ้านไม่ใช่เกิดขึ้นเพื่อความบันเทิงรื่นรมย์เท่านั้น แต่มีความเกี่ยวพันกับกิจกรรมอื่นๆ เช่น การทำพิธีกรรม การทำงาน การเดินรำและประกอบในประเพณีต่างๆ นอกจากนี้ดนตรีพื้นบ้านยังมีการแต่งท่วงทำนองขึ้น โดยขับพลุโดยปราศจากการเขียนโน้ต คงใช้การจดจำผ่านทางหูเท่านั้น นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน สภาพการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่ดนตรีและเพลงพื้นบ้านในปัจจุบัน ปัญหาในการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่ดนตรีและเพลงพื้นบ้านในปัจจุบัน แนวทางที่ควรกระทำเพื่อการอนุรักษ์เพลงและดนตรีพื้นบ้าน สภาพการอนุรักษ์และเผยแพร่การเล่นและการแสดงพื้นบ้าน

สำเร็จ คำโมง (2522: 10-17) ได้ศึกษาเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสานวงดนตรีอีสาน ลักษณะของเครื่องดนตรีอีสานชนิดต่างๆ เช่น ซุง โหวด โปงลาง และหีน เป็นต้น

เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2526: 19-55) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน ซึ่งได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีของชาวอีสานเหนือ และเครื่องดนตรีของชาวอีสานใต้อีกด้วย ดังต่อไปนี้

ประเภทของเครื่องดนตรีของชาวอีสานเหนือ แบ่งเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. เครื่องดีด ได้แก่ พิณ
2. เครื่องตี ได้แก่ ซอปี่บ หรือซอกระป๋อง ซอบังไม้ไผ่
3. เครื่องดีด ใดแก่ โปงลาง กลองกิ่ง หมากกั๊บแก๊บ ผางฮาด กลองยาว ลึง(ลิง)
4. เครื่องเป่า ได้แก่ แคน โหวด สะนู

ประเภทของเครื่องดนตรีอีสานใต้ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. เครื่องดีด ได้แก่ พิณ
2. เครื่องตี ได้แก่ ซอด้วง ซอฮู้

3. เครื่องตี ได้แก่ ระนาด ฉิ่งวง ฉิ่งราง โทน รำมะนา ตะโพน ฉิ่ง ฉาบ
4. เครื่องเป่า ได้แก่ โหวด ปี่อ้อ

วิรัช บุญยกุล (2542) ได้กล่าวถึงเพลงพื้นเมืองอีสานเหนือว่า ทำนองเพลงพื้นเมืองอาจแบ่งได้เป็นสามตอน คือ ตอนเกริ่น เป็นอารัมภกถาของเพลงเพื่อเตรียมผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังตอนต่อไป ตอนทำนองหลัก ทำนองหลักคือทำนองที่เป็นหัวใจของเพลง และตอนทำนองย่อย หรือทำนองแยกหรือแตกทำนอง

เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2526: 10) กล่าวว่า คนตรีพื้นบ้าน หมายถึง คนตรีที่แต่งขึ้นโดยนักคนตรีพื้นบ้าน ด้วยเนื้อหาสำนวนและสำเนียงของชาวบ้านและถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยความจำ และเจริญชัย ชนไพโรจน์ ได้กล่าวถึงลักษณะของคนตรีพื้นบ้านอีสานไว้ว่า

1. ไม่ทราบนามผู้แต่ง
2. แต่งโดยนักคนตรีที่มีได้รับการฝึกอบรมในการแต่งเพลง
3. มีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน
4. เป็นลักษณะการแสดงออกทางด้านดนตรีของคนส่วนใหญ่
5. ขับร้องหรือบรรเลงโดยนักร้องหรือนักคนตรีที่มีได้ฝึกฝนอบรมทางทฤษฎี
6. เป็นคนตรีที่มีอายุเก่าแก่
7. เป็นคนตรีที่สืบทอดถ่ายทอดด้วยความจำ
8. มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตามความนิยมของผู้เล่นและผู้ฟัง
9. ไม่มีใครตัดสินได้ว่า ทำนองดั้งเดิมที่เป็นต้นตอ นั้นเป็นอย่างไร

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2528 : 27-94) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครื่องดนตรีอีสาน รูปร่าง ลักษณะ ประวัติ การเทียบเสียง การประสมวง บริเวณที่นิยมบรรเลงและโอกาสที่บรรเลง โดยกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

1. ใช้เพื่อการบันเทิงทั่วไป ทั้งในยามปกติและเทศกาล งานมงคล ได้แก่ พิณ ซอปี่ ซอกระป๋อง ซอบัง ซอกระบอก โปงกลางหรือขอลอ แคน ฉิ่ง ฉ่าง
2. ไม่ใช่ในการประโคม ประสมวงหรืองานใดๆ เป็นการเล่นแก้เหงาเฉพาะบุคคล ได้แก่ หุ่น
3. ใช้เพื่อการบันเทิง ประชันขันแข่ง เอาชนะกัน มีกรรมกรเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด มักตีในงานบุญต่างๆ โดยเฉพาะงานบุญบั้งไฟ ได้แก่ กลองกิ่ง
4. ใช้สำหรับประกอบ "ลำ" ของหมอลำกับแก้ว ที่รำออกทำนองทาง ได้แก่ หมากกับแก้ว (กรับ)
5. ในกระบวนแห่เนื่องในโอกาสงานบุญต่างๆ ได้แก่ พางฮาด (ฆ้องโบราณไม่มีปี่ม)
6. ใช้เกี่ยวกับงานรื่นเริงทั้งหลาย เช่น ขบวนแห่กฐิน ส้ำป่า แห่นาค แห่ขันหมาก ได้แก่

กลองยาว

7. ใช้ในการเล่นหมอลำ การฟ้อนและขบวนแห่ ได้แก่ กลองตุ้ม และใช้ในขบวน แห่ งานบุญ โดยเฉพาะงานบุญพระเวสข ได้แก่ กลองตั้ง (รำมะนาใหญ่)

8. ใช้เกี่ยวกับงานรื่นเริงทุกโอกาส ได้แก่ พิณโห่ พิณน้ำเต้า ซอกระดองเต้า และซอ เขาควาง

9. ใช้เกี่ยวกับงานศพ ได้แก่ ปี่โหล่น ปี่แน เป็นต้น

10. ใช้ในงานรื่นเริง การทรงเจ้าเข้าผี การรักษาโรค ได้แก่ ปี่อ้อ แคน

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์ (2533: 748-754) ได้กล่าวถึงดนตรีพื้นบ้านว่า ส่วนใหญ่จะมี ท่วงทำนองง่าย ๆ สั้น ๆ มักเป็นทำนองที่ดัดแปลงมาจากทำนองเสียงธรรมชาติ เช่น ลายแคนต่างๆ ของ อีสาน ซอของภาคเหนือ เช่น ซอล่องน่าน ดนตรีพื้นบ้านมักมีทำนองหลักเพียงทำนองเดียว ไม่ค่อยมี การประสานเสียง เป็นการบรรเลงทำนองหลักกลับไปกลับมา ในขณะเดียวกันเนื่องจากดนตรีพื้นบ้าน ไม่มีกฎเกณฑ์การเล่นเคร่งครัด นักดนตรีจึงอาจพลิกแพลงทำนองในขณะที่เล่น ทำให้เกิดลีลาใหม่ๆ ขึ้นในการบรรเลงแต่ละครั้ง เครื่องดนตรีพื้นบ้านมักทำขึ้นจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ทำให้แต่ละภาค มีเครื่องดนตรีที่เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของภาค นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงแบบแผนหรือขนบนิยมในการ แสดงพื้นบ้านแต่ละภาค ความสัมพันธ์ด้านรูปแบบของการแสดงพื้นบ้าน โดยแยกออกเป็นประเภท เล่นเป็นเรื่องและการแสดงประเภทพระบารำฟ้อน และซุมเดช เดชภิมล (2531 : 34-35) ได้ให้ ความหมายดนตรีพื้นบ้าน หมายถึง ดนตรีที่บรรเลงโดยใช้เครื่องดนตรีของท้องถิ่น ซึ่งจะแตกต่างกัน ไปตามสภาพภูมิศาสตร์ ธรรมชาติ ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละภาค โดยเฉพาะดนตรีภาคอีสานนั้นท่วงทำนองดนตรีจะสนุกสนานด้วยจังหวะที่กระชั้นถี่ เร้าใจ เช่น ลาย สุดสะแนน ลายลำเพลิน ลายกาเดินก้อน ลายแมงตับเต่า ลายนกไซบินข้ามทุ่ง และลายทำนองก็วิ้งเวง โหยหา เช่น ลายแม่ฮ้างกล่อมลูก ลายลมพัดพร้าว ลายโปงลาง หรือลายล่องโจง

กาสัก เต๊ะขันหมาก (2530: 75-79) ได้เขียนบทความเกี่ยวกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน โดย ได้แบ่งประเภทของเครื่องดนตรีตามวิธีการเล่น ได้ 4 ประเภท คือ ดิด สี ตี เป้า และได้กล่าวถึง โปงลางว่าเป็นเครื่องดนตรีที่น่าสนใจ มีเสียงก้องกังวานไพเราะมีท่วงทำนองสนุกสนาน ก่อให้เกิด ความประทับใจแก่ผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง

เรื่องศักดิ์ ทะลัณนิล (2534: 2) ได้เขียนบทความถึงการอนุรักษ์ พัฒนา และสืบทอดดนตรี พื้นบ้านอีสานว่า เเหิน หุ่น หรือ หุ่น เป็นเครื่องดนตรีที่ทำด้วยไม้ไผ่ จึงทำให้เกิดเสียงด้วยการใช้ ลมปากบังคับให้กระพุ่มแก้มยุบ หรือขยายออก ทำให้เกิดเสียงสูง หรือต่ำตามต้องการ ในปัจจุบันนี้ที่ ทราบมีนาบุญมี จันทรประทักษ์ ซึ่งเป็นชาวร้อยเอ็ดสามารถทำและเป่าเหินได้ ถ้าไม่มีองค์กรใดเข้าไปช่วยเหลือ ในอนาคตก็คงจะไม่มีใครรู้จักเหิน

ลำเร้ง คำโมง (2522: 40-42) กล่าวถึงดนตรีประเภทใช้บรรเลงร่วมวงมีสาระสำคัญว่า

ประกอบด้วยเครื่องตี เครื่องตี เครื่องตี เครื่องเป่า เครื่องดึง เครื่องเขย่า เครื่องตีได้แก่ซอขนาดต่างๆ ใช้บรรเลงร่วมกับวงมโหรีอีสานเครื่องตีได้แก่ กลองตั้ง กลองโพน กลองทับ ใช้ตีบอกจังหวะ ประกอบการเข็ง เครื่องเป่าได้แก่ ปี่แคน เป็นดนตรีของชาวผู้ไท ใช้บรรเลงร่วมกับซอ พิณ และแคน เครื่องดึงได้แก่ ไห ใช้ประกอบวงโปงลาง เครื่องเขย่าได้แก่ ลูกชั๊ด หมาก ผาง ใช้เสริมให้มีเสียงกลมกลืน ซึ่งสอดคล้องกับ เจริญชัย ชนไฟโรจน์ (2526 : 9-10) ได้กล่าวถึงลักษณะการประสมวง คณะกลองยาวมีสาระสำคัญว่า ชาวอีสานนิยมใช้กลองยาวสำหรับตีแก้ชบวณในงานต่างๆ เช่นงานแห่ เทียนเข้าพรรษา งานบวช งานบุญพระเวส และงานอื่นๆ ที่ต้องการความครึกครื้น จะเห็นได้ว่าตาม วัดต่างๆ มักจะมีกลองยาวไว้ประจำ เพื่อว่าเวลาในงานจะได้ไม่ไปจ้างหมู่บ้านอื่น ส่วนคนตีกลองจะ อาศัยญาติโยมที่มาในงาน วงกลองยาวของชาวอีสาน ประกอบด้วยกลองยาว กลองตั้ง (กลองรำมะนา ใหญ่) และแฉ่ง (ฉาบ) ในบางครั้งอาจมีสิ่งหรือฉาบเล็กก็ได้ กลองยาวเป็นวงดนตรีที่เหมาะสมสำหรับ บรรเลงในชบวณแห่มากกว่าวงดนตรีประเภทอื่น เพราะได้ยินไปไกลก่อให้เกิดความสนุกสนาน ราคา ไม่แพงนัก การซ่อมแซมดูแลรักษาง่าย เวลาบรรเลงก็สามารถเคลื่อนย้ายเป็นชบวณไปได้ง่าย โดยใช้ หลังกับไหล่รับน้ำหนัก จะยืน นั่ง เดินตีก็ได้ หรือใช้มือตีลงศอก ลงเข่าก็สามารถทำได้ นับว่าพอใจ ทั้งผู้ชมและผู้บรรเลง

วุฒิสัทธี จีระกมล (2550: 153) ได้กล่าวว่า แคน ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นสัญลักษณ์ของ ภาคอีสาน ประชาชนแถบนี้นิยมเป่าเล่นกันมาช้านาน ทั้งเล่นเดี่ยวคลอร้อง และเล่นผสมวงกับเครื่อง ดนตรีอื่นๆ เช่น พิณ โปงลาง กลอง ฯลฯ ประกอบการแสดงพื้นอีสาน ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำซิ่ง หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน เป็นต้น นอกนี้ยังเป็นเครื่องดนตรี ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ลำผีฟ้า ลำเหยา แคนเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ของไทย มีหลักฐานว่าพบในชุมชน (ชั้นหิน) มีอายุเก่าแก่ ถึง 2000 ปี ซึ่งเป็นต้นแบบให้แคนเอเชียตะวันออกทั้งหมด แคน ยังเคยค้นพบที่อารยธรรมบ้านเชียง พบว่ามีอายุเก่าแก่ถึง 4000 - 6000 ปี

สำเร็จ คำโฆง (2539: 203) ได้กล่าวถึง แคน คือเครื่องเป่ามีลิ้น จัดอยู่ในจำพวก Reed Mouth Organ แคนเต้าหนึ่ง คนอีสานและคนลาวเรียกว่า แคนหนึ่งดวง ประกอบไปด้วยลูกแคนหลายลูก แต่ละ ลูกฝังด้วยลิ้นซึ่งทำด้วยแผ่นทองเหลืองผสมแผ่นเงินบางๆ ไว้ที่ผนัง จัดลูกแคนเป็น 2 แพ สอดส่วนท่อน ที่ฝังลิ้นนั้นผนังไว้ในเต้าลม (wind chest) ซึ่งทำเป็นกระเปาะ เปิดปลายด้านหนึ่งสำหรับให้ผู้บรรเลง เป่าและดูดลม ผ่านลิ้นของลูกแคนเหล่านั้น ลูกแคนจะส่งเสียงเฉพาะลูกที่ถูกปิดรูนิ้ว (fingering hole) ซึ่ง เจาะเป็นรูเล็กๆ ไว้ที่ส่วนเหนือเต้าลมเท่านั้น การเป่าแคนจึงมีลักษณะคล้ายกับการเล่นออร์แกน

แคน เป็นเครื่องดนตรีที่คนอีสานใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ลำผีฟ้า ลงช่วง ลำ เหยา ลำส่อง ลำทรง นอกนี้ยังเป็นเครื่องดนตรี ประกอบการแสดงพื้นอีสาน ได้แก่ หมอลำกลอน หมอ ลำซิ่ง หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน โดยเล่นผสมวงกับเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น พิณ โปงลาง กลอง ไหของ ไหวด ซึ่งถือว่าแคน เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นสัญลักษณ์ของคนอีสานก็ว่าได้

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพื้นบ้านอีสาน

อุดม หนูทอง(2531: 1-8) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านไว้ดังนี้

1.ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านเป็นมรดกร่วมกันของกลุ่มชาวบ้าน โดยชาวบ้านและเพื่อชาวบ้านนั่นคือ ชาวบ้านเป็นต้นคิด เป็นผู้เล่น เป็นผู้สืบทอด และเอื้อสนองต่อความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก

2.ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้าน ไม่ปรากฏผู้เป็นต้นคิดถ่ายทอด โดยการบอกเล่าการเลียนแบบ ดำรงอยู่ได้ด้วยการจดจำและปฏิบัติต่อกันมา

3.ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านมีความเรียบง่ายตรงไปตรงมา สอดคล้องกับพื้นบ้านการดำรงชีพ และความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้าน

4.ใช้ภาษาถิ่นถิ่นทลัทธิทั่วๆไปทำทำนองลีลาของเฉพาะท้องถิ่นเป็นรูปแบบในการแสดงออก

5. ดนตรีและการละเล่นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงประสมประสานกับดนตรีและการละเล่นของชุมชนนั้นๆตลอดจนวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

พรพิมล สุภสิทธิ์ (2533: 23-27) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง แหล่งสนเทศทางวัฒนธรรมว่า ภาคอีสานมีเอกลักษณ์ด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนถึงศิลปะการร้องเพลงหรือที่เรียกว่านาฏศิลป์และดนตรีพื้นเมือง ที่บรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมา มีลักษณะโดดเด่นและแตกต่างจากภูมิภาคอื่นอย่างชัดเจน สิ่งเหล่านี้จึงควรที่จะได้รับการจดจำบันทึกและรวบรวมไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลัง ได้ทำความเข้าใจต่อไป

จารุนทร เรื่องสุวรรณ (2520 : 20-38) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของการละเล่นพื้นเมืองอีสานในหนังสือของอีสาน โดยมีเนื้อหากล่าวถึง เรื่องวิวัฒนาการละเล่นพื้นเมืองประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ตลอดจนถึงเครื่องดนตรีที่ประกอบการละเล่นพื้นเมืองและการแสดงพื้นเมืองต่างๆ เช่น วงโปงลาง ประวัติความเป็นมาของโปงลาง และเพลงที่บรรเลง

สาร สารทัศนันทน์ (2531: 1-9) เขียนเรื่องประโยชน์ของการแสดงพื้นบ้านของชาวอีสานว่า ธรรมชาติของมนุษย์เกิดมาย่อมมีความรื่นเริง และมิ้นิสัยชอบสังสรรค์คือ ชอบร่วมกันอยู่เป็นกลุ่มจึงต้องคบหาสมาคม และมีการระบายออกทางจิตใจเพื่อให้มีความสบายทั้งกายและใจ การแสดงดนตรีร่วมกันจึงช่วยส่งเสริมให้มีการพัฒนาทั้งทางกายและจิตใจของคน ทำให้คนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีสุขภาพจิตดี เพลิดเพลิน ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ เสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตสามารถนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน ช่วยให้งานประเพณีครึกครื้น และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่น่าภาคภูมิใจ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (ม.ป.ป.: 1-211) ได้ศึกษาวิจัยบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ พบว่า หมอลำมีบทบาทต่อสังคมอีสานในด้านต่างๆต่อไปนี้

1. บทบาทในพิธีกรรมด้านผ่อนคลายความตึงเครียดควบคุมพฤติกรรมทางสังคม สร้างเอกภาพในสังคมพร้อมเพรียง ส่งเสริมดนตรีพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านเป็นการลดช่องว่างวิถีชีวิตแบบเก่า

และใหม่ เพราะวิถีชีวิตแบบเก่าจะให้ความสำคัญด้านจิตใจมากกว่าแบบใหม่

2. บทบาทในฐานะมหรสพในด้านให้ความบันเทิงให้การศึกษาอบรมสั่งสอน เผยแพร่ศาสนา และรักษาบรรทัดฐานของสังคมสร้างเอกภาพทางการเมือง และความคิดโดยการเสนอข้อมูลที่เป็น บรรทัดฐานทางสังคมยึดถือสืบสองคองสืบสืบและเป็นเครื่องสื่อสารชาวบ้านเป็นกรณีพิเศษเพื่อใช้ในพิธีศพ โดยเฉพาะ ปรับปรุงลีลาของทำนองเพลงให้กลมกลืนกับบรรยากาศแห่งความเศร้า เช่น เพลงมอญขาดใจ และเพลงมอญร้องไห้ เป็นต้น เมื่อบิดามารดา และครูบาอาจารย์ถึงแก่ความตาย ลูกหลานและศิษย์ ต้องไปร้องไห้แสดงความกตัญญู ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวมอญถือปฏิบัติมาช้านาน

ลัดดา พันัสนอก (ม.ป.ป.: 109-112) ได้กล่าวถึงวงดนตรีภาคอีสานในกลุ่มอีสานเหนือว่าแต่เดิมมีหลายวง อาทิ วงกลองน้ำ วงสะนู วงมโหรี วงกลองยาว วงแคน วงพิณ วงโปงลาง และวงลำเพลิน ส่วนวงที่นำมาใช้บรรเลงและประกอบการละเล่นนั้น ได้แก่ วงพิณ วงแคนหรือวงโปงลาง ซึ่งจะมีเครื่องดนตรีชนิดนั้นๆเป็นหลัก นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีพื้นเมืองที่ใช้ในการผสมวง วงดนตรีพื้นเมือง ลายเพลงพื้นเมือง ทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานเหนือและการละเล่นกลองยาวอีสาน

วีณา วิสเพ็ญ (2533: 20) ได้กล่าวไว้ว่าการร้องรำทำเพลงของชาวอีสานนั้นจะแตกต่างกันออกไปตามสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีและสภาพภูมิศาสตร์ เนื่องจากอีสานเป็นผืนแผ่นดินกว้างใหญ่และการแสดงต่างๆจะมีลักษณะใกล้เคียงกันตามกลุ่มจังหวัด การร้องรำทำเพลงนั้นมักปรากฏในเทศกาลหรืองานประเพณีในเดือนต่างๆของภาคอีสาน

เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2526: 12-15) ได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการหมอลำหมู่ คือ แคน แต่ปัจจุบันหมอลำหมู่ส่วนมากใช้เครื่องดนตรีฝรั่ง เช่น กลองชุด ทรัมเป็ต แซกโซโฟน หรือ กีตาร์ ลายแคนที่ใช้ประกอบการลำหมู่ส่วนมากใช้ลายใหญ่ซึ่งช้าและเศร้า หรือลายน้อยซึ่งช้าและเศร้า เช่นกัน แต่คนละระดับเสียง นอกจากนั้นยังกล่าวถึงเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการลำเพลินอีกด้วย

ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ (2535: 2-3) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการแสดงพื้นบ้านว่าเป็นการแสดงที่สะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาวอีสานเหนือและอีสานใต้ ทำให้มีความหลากหลายของการแสดง และมีสีสันเพิ่มขึ้น การแสดงของชาวอีสานแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ เพลงพื้นบ้าน ละครพื้นบ้าน และการฟ้อนพื้นบ้าน

สมพงษ์ บุตรโรจน์ (2532: 33-50) ได้กล่าวถึงลำที่มีหลายประเภท เช่น ลำสี่ฟ้า ลำกลอน ลำหมู่ ดนตรีที่ใช้ประกอบการลำมีพิณและแคน อาจจะมีดนตรีสากลที่นำมาเล่นผสมวงบ้าง เช่น นำมาผสมกับวงลำเพลิน ลำเรื่องต่อกลอน ลำเดี่ยว เป็นต้น

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2528: 92-93) ได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีประกอบการลำเพลิน คือ เครื่องดนตรีสากลที่ใช้บรรเลงเพลงลูกทุ่ง เช่น ออร์แกน แซกโซโฟน ทรัมเป็ต กีตาร์ กลองชุด สิ่งที่เพิ่มตามธรรมเนียมการเล่นหมอลำคือพิณและแคน แต่ความเด่นของเครื่องดนตรีทั้งสองเมื่อร่วมบรรเลงกับเครื่องดนตรีสากลลดบทบาทน้อยลงเป็นอย่างมาก ถึงแม้จะปรับปรุงพิณและแคนให้มีเสียงดังด้วยเครื่อง

ขยายเสียง แต่กลุ่มผู้ฟังให้ความสำคัญแก่เครื่องดนตรีสมัยใหม่ยิ่งกว่าพิณและแคน

1.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีดนตรีและการวิเคราะห์ดนตรี

มานพ วิสุทธิแพทย์ (2533: 27) ได้กล่าวไว้ใน ดนตรีไทยวิเคราะห์ โดยกล่าวถึงรูปแบบหรือลักษณะเด่นที่ปรากฏในทำนองเพลง มีเนื้อหาสรุปว่า รูปแบบที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะของบทเพลงมี 2 ประเภท ได้แก่ 1.รูปแบบของจังหวะคือ สัดส่วนในการใช้โน้ตในทำนองเพลงนั้น 2.รูปแบบของทำนองคือ ทิศทางการเคลื่อนที่ของทำนองเพลง นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงรูปแบบของการบรรเลงลักษณะต่างๆ เช่น การบรรเลงหลักจังหวะ การบรรเลงแบบเก็บ การวิเคราะห์รูปแบบเพลง และยังได้อธิบายระบบบันไดเสียงของดนตรีไทยสรุปว่า บันไดเสียงของดนตรีไทย คือบันไดเสียงที่มีโครงสร้างของสิ่งสำคัญหรือเสียงหลัก 2 เสียง และมีเสียงรอง 2 เสียง ตามแผนผังข้างล่าง

1 2 3 4 5 6 7

เสียงขั้นที่ 1 2 3 5 และ 6 เป็นเสียงหลัก เสียงขั้นที่ 4 และ 7 เป็นเสียงรอง เสียงแต่ละเสียงจากขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 7 มีความห่างของระดับเสียงเท่ากัน เสียงที่สูงขึ้นไปต่อจากขั้นที่ 7 นั้นเป็นเสียงเดียวกับขั้นที่ 1 นั้นเอง แต่มีระดับเสียงสูงกว่าเป็นคู่ 8 และได้อธิบายถึงวรรคและประโยคเพลงไว้ว่า “วรรคเพลง” จะได้ยินบ่อยในหมู่ดนตรีไทย แต่ความหมายที่ต้องการสื่อ นั้นแตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่เมื่อกล่าวถึงวรรคเพลง จะหมายถึง การแบ่งทำนองเป็นส่วนๆ โดยยึดถือทำนองหลัก

ณัชชา โสคติยานุรักษ์ (2550: 1-4) ได้กล่าวไว้ใน ทฤษฎีดนตรี โดยกล่าวถึงเรื่องของเสียง มีเนื้อหาพอสรุปว่า เสียงเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งทางวิทยาศาสตร์ เรียกว่า สวณศาสตร์ (อ่านว่า สะวะนะสะด) หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยเรื่องเสียง และเนื่องจากดนตรีมีความสัมพันธ์กับเสียงโดยตรงจำเป็นต้องเข้าใจเรื่องวิทยาศาสตร์เบื้องต้น คือเสียงแต่ละเสียงมีคุณสมบัติซึ่งสามารถแยกแยะได้ดังนี้

1. ระดับเสียง (Pitch) หมายถึง ระดับเสียงสูงต่ำ
2. ความเข้มของเสียง (VolumeหรือIntensity) หมายถึง เสียงดัง เสียงเบา
3. สีสันของเสียง (TimbreหรือTone color) หมายถึงเสียงที่มาจากแหล่งกำเนิดเสียงแตกต่างกัน
4. คุณภาพของเสียง (Tone quality) หมายถึง เสียงคี่มากคี่น้อย
5. ความยาวของเสียง (Duration) หมายถึง เสียงมีความสั้นยาวไม่เท่ากันทั้งนี้รวมไปถึงความเจ็บบด้วย

ณัชชา โสคติยานุรักษ์ (2542: 1-4) ได้กล่าวถึง การวิเคราะห์เพลงไว้ว่า วิเคราะห์เพลงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจบทเพลง การที่จะวิเคราะห์เพลงให้ถ่องแท้ หรือละเอียดลออเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้วิเคราะห์ ในแง่ทฤษฎีควรหาข้อมูลเกี่ยวกับเพลงนั้นก่อน จึงวิเคราะห์ส่วนประกอบหลักของเพลง วิเคราะห์ประโยคเพลง วิเคราะห์สังคีตลักษณ์และวิเคราะห์โครงสร้างของเพลง

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ประเพณีและการสืบทอด

ปัญญา รุ่งเรือง (2546: 10) ได้ศึกษา มนุษย์ในส่วนต่าง ๆ ของโลกมีวัฒนธรรมแตกต่างกันไป เนื่องมาจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ลักษณะของภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และพืชพันธุ์ธรรมชาติที่ทำให้สภาพทางกาย เช่น โครงสร้างของร่างกาย หน้าตา ผมเผ้า ผิวพรรณของ ผู้คนไม่เหมือนกันแม้แต่ธรรมชาติการฟังเสียงการออกเสียงก็แตกต่างกันไปและยิ่งเมื่อมนุษย์ เจริญก้าวหน้า ถึงขั้นที่รู้จักประดิษฐ์คิดสร้างตั้งบ้านเรือนอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมเกิดขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สอดคล้องคล้อยตามวิถีชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของคนและเมื่อมีแนวคิดทาง ศาสนา ปรัชญาและความเชื่อ ซึ่งเป็นเครื่องควบคุมและจัดระเบียบในสังคมแล้ว ก็ยังทำให้วัฒนธรรม ของมนุษย์แต่ละส่วนของโลกแตกต่างกันไปมากยิ่งขึ้น นอกจากความจำเป็นทางกายในการดำรงอยู่ของ ชีวิตแล้ว มนุษย์ยังต้องการเครื่องจรรโลงใจด้วย ดังนั้น คนจึงมีบทบาทอันสำคัญทั้งด้านศาสนา เช่น การบวสรวงนุชา การขับกล่อม และเพื่อความบันเทิง ทั้งส่วนตัวและหมู่คณะ ตลอดจนการเป็นหลัก ให้แก่การแสดงละคร ฟ้อน รำ ด้าย

สุพัตรา สุภาพ (2536: 3) ได้ศึกษา สังคมวิถีชาวบ้านและวัฒนธรรม กล่าวว่า สังคมหมายถึง ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม ความสัมพันธ์นี้มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคมช่วยให้สมาชิก เกิดความรู้ความเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญสังคมช่วยให้ทุกคนเข้าใจตนเองรู้จักตัวเอง รู้จักบุคคลิกที่ แท้จริงของตน ประการสุดท้ายช่วยให้บุคคลรู้จักเจตคติและค่านิยมของตนเองได้ถูกต้อง วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึง ทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผน ในความคิดและการกระทำที่แสดงออกออก ถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิถีการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

พระมหาณัฐพล โพไพ (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา วิเคราะห์คำศัพท์เครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยในภาคอีสาน พบว่าลักษณะของครอบครัว เครือญาติและคำศัพท์เครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยในภาคอีสาน 7 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทยอีสาน ไทยโคราช ไทยญ้อ ไทยไชย ไทยแสก ผู้ไทย และ ไทยกะเลิง คำศัพท์เรียกชั้นเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยในภาคอีสานทั้ง 7 กลุ่ม มีทั้งหมด 665 คำศัพท์ แบ่งเป็น คำศัพท์เครือญาติร่วมตระกูล คำศัพท์เครือญาติร่วมกลุ่ม คำศัพท์เครือญาติข้ามกลุ่ม และคำศัพท์เครือญาติเฉพาะกลุ่ม คำศัพท์เครือญาติเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอด หรือสืบทอดมาจาก บรรพบุรุษแบบมุขปาฐะด้วยการเลียนเสียงหรือสำเนียงพูดให้เหมือนกับ "ภาษาแม่" มากที่สุด แม้ว่า ปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลทางภาษาจากหลายรูปแบบ เช่น ทางสื่อสาร ทางการศึกษา ทางประสบการณ์ แต่ภาษาที่จัดเป็นภาษาแม่ หรือภาษาบรรพบุรุษ หรือภาษาหลักนั้นยังคงมีอิทธิพลมากในระดับท้องถิ่น และยังคงใช้สื่อในวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องตลอดมา

ประไพ เจริญบุญ (2533: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การผสมผสานวัฒนธรรมชาวไทย-ลาว และ ชาว ไทย-เขมร ในพิธีมั่งงั่วลของโค บ้านคม พบว่า วัฒนธรรมผสมผสานในพิธีมั่งงั่วลของไทย-เขมร กับ พิธีบายศรีสู่ขวัญของไทย-ลาว ที่บ้านคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ อันเกิดจากการรวมกลุ่มกัน ทางสังคม โดยมีคติความเชื่อ วิธีการปฏิบัติตนและการดำเนินชีวิตที่คล้ายกัน จุดมุ่งหมายของพิธีกรรม เพื่อการสร้างกำลังใจและความเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การเรียกขวัญในพิธีแต่งงาน พิธี บวชนาค พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีสะเดาะเคราะห์คนเจ็บป่วยและพิธีสู่ขวัญคนธรรมดา

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การละเล่นพื้นบ้าน

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2523: 8) ได้ศึกษา การละเล่นและบทบาทของหมอลำที่มีต่อสังคม อีสานในช่วง กิ่งศตวรรษ พบว่า หมอลำมีบทบาทสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ บทบาททางด้านพิธีกรรมและ บทบาททางด้านนันทสพ เช่น หมอลำกอน หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน สำหรับบทบาททางด้านพิธีกรรม นั้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เรียกว่า ลำผีฟ้า นอกจากการลำรักษาผู้ป่วยแล้ว ยังลำเพื่อขอคำทำนายชะตาเมืองในอีกแห่งหนึ่ง และบวงสรวงบูชาบรรพบุรุษอีกด้วย การลำผีฟ้ายังมี บทบาทด้านการสร้างความสามัคคีขจัดปัญหาเดือดร้อนของชาวบ้าน และควบคุมพฤติกรรมทางสังคม ให้เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมอีกด้วย

สุภาพร คำยุธา (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การละเล่น การฟ้อนของชาวผู้ไทย กรณีศึกษา หมู่บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ชนเผ่าผู้ไทยบ้านโพนมีศิลปะการฟ้อนรำ ทั้งการ ฟ้อนละครผู้ไทยและฟ้อนผู้ไทยเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่สืบทอดต่อกันมา มีพัฒนาการองค์ประกอบใน การแสดงด้านต่าง ๆ อาทิการคิดประดิษฐ์ท่าฟ้อน การเพิ่มเครื่องดนตรีประกอบ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบ ให้เหมาะสมกับโอกาสในการแสดง อาทิ ฟ้อนถวายฯ งานรื่นเริง งานบุญบั้งไฟ งานฟ้อนพิธีกรรมบูชาผี งานต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง เป็นต้น

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

วีรพันธ์ ธงตะทาบ (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ตำนานความเป็นมาของแคน พบว่า จุดใหญ่ใจความ คือ แคนสร้างขึ้นเพื่อที่จะเรียนเสียงนกการะเวก ซึ่งถือเสมือนหนึ่งเป็นเสียงจากสวรรค์ บาง ตำนานบอกว่า หลิงหม้ายเป็นคนคิดประดิษฐ์ขึ้น และทำเค้าแคนให้มีรูปร่างเหมือนเต้านมของตน อย่างไรก็ดี ช่างทำแคนแทบทุกคน เชื่อว่า แคนเป็นเพศหญิง แม้เครื่องเววลีย์ที่ใช้ผูกมัดแคนก็ใช้เครือ หล้านาง หรือ ยานาง และ อ้อ หรือ คาดา สำคัญในพิธีไหว้ครูของช่างทำแคนก็กล่าวอัญเชิญ นางต่างๆ ลงมาดลบันดาลให้ช่างทำแคน ทำแคนให้มีคุณภาพดีและเสียงออกมาไพเราะ ลายแคน คือจังหวะทำนอง แคนโดยลอกเลียนเสียงธรรมชาติแต่อย่างแท้จริง ซึ่งประกอบด้วย ลายสุดสะแนน ลายอ่านหนังสือใหญ่ หรือลายใหญ่ ลายอ่านหนังสือน้อย หรือลายน้อย ลายเมงกู่ตอมคอก ลายโปงลาง ช้างภู ลายแม่ช้างก ล้อมลูก ลายลมพัดไผ่ ลายลมพัดพร้าว ลายล่องของ ลายไป่ซ่าย ลายสร้อย ลายเตี้ย ลายแข็ง

สุรศักดิ์ พิมพ์เสน (2532: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ขั้นตอนและวิธีการทำแคนของซ่งทำแคนบ้านสีแก้ว จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบไปด้วยขั้นตอนดังนี้ คือ การตีลิ้นแคน การสับลิ้นแคน การตาดลิ้นแคน หรือการขูดลิ้นแคน การผัดลิ้นแคนหรือการตะไบลิ้นแคน การตาดลิ้นครั้งที่ 2 การเตรียมท่อนแคน การเตรียมเต้าแคน การเตรียมขี้สูด การประกอบแคน ระบบเสียงแคน การไหว้ครู ในแต่ละปี ซ่งทำแคนบ้านสีแก้ว จังหวัดร้อยเอ็ดจะจัดพิธีไหว้ครู โดยมีเครื่องไหว้ครูดังนี้ ชั้นขันธ์ 5 ขวดย 5 (กรวย 5) ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 4 เล่ม การไหว้ครูจะประกอบพิธีในวันอังคาร ใช้คำพูดธรรมดา มีเนื้อหาขยอและรำลึกถึงพระคุณครูบาอาจารย์ ศิษย์ผู้ใดทำแคนแต่ละปีสม่ำเสมอ ก็ไม่จำเป็นจะต้องไหว้ครู เพราะว่าการทำแคนในแต่ละครั้ง ซ่งทำแคนจะไหว้ครูก่อนเสมอ

โพไซ สุนนะลาด (2538: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคณตรี วิถีชีวิตชาวไทยพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศลาว พบว่า ในอดีตคณตรีมีความสัมพันธ์กับประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของไทพวน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างการทำมาหากินของไทพวนกับคณตรี คือ คณตรีมีไว้เพียงเพื่อรับใช้ในงานบุญประเพณี พิธีกรรมที่เป็นสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นเท่านั้น ไม่ได้มีไว้สำหรับการประกอบกิจการทางธุรกิจ แต่การเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นจากการรับคณตรีจากภายนอกเข้ามา

พูนพิศ อมาตยกุล (2526: 18) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวงคณตรีพื้นบ้านอีสาน เพลงไทยภาคกลาง และได้อธิบายลักษณะของเครื่องคณตรีพื้นบ้านอีสานที่สำคัญแต่ละชนิด เช่น พิณ โหวด โปงกลาง กลอง เป็นต้น

ไพบุลย์ ตรีเดซี (2532: 17) ได้ศึกษาถึงคณตรีพื้นบ้านอีสาน สรุปได้ว่าคณตรีพื้นบ้านอีสาน คือ คณตรีที่เกิดขึ้นจากการบรรเลงด้วยเครื่องคณตรีของท้องถิ่นอีสาน และการร้องที่มีสำเนียงภาษาท่งทำนอง ลีลา กระแสเสียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นอีสานซึ่งมีการสืบทอดติดต่อกันมา โดยอาศัยการจดจำเป็นสำคัญ และนอกจากนี้ยัง แบ่งกลุ่มคณตรีออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. คณตรีพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมโคราช มีลักษณะเด่น คือ การเล่นเพลงโคราชซึ่งประกอบด้วยบทเพลงฝ่ายชายและฝ่ายหญิงสองคนร้องโต้ตอบกัน โดยไม่มีเครื่องคณตรีบรรเลงประกอบแต่อย่างใด

2. คณตรีพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมกันทรวิชัย เป็นคณตรีของชาวสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ลักษณะเด่นของคณตรีกลุ่มนี้มีคณตรีประเภทขับร้องที่เรียกว่า เจริญและคณตรีที่บรรเลงด้วยเครื่องคณตรี ได้แก่ วงกันทรวิชัย วงปี่พาทย์ และวงมโหรี

3. คณตรีพื้นบ้านกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ เป็นกลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่ที่สุดของชาวอีสาน มีคณตรีประเภทขับร้องที่เรียกว่า ลำ โดยมีเครื่องคณตรี คือ แคนเป่าประกอบคลอประสานเสียงเครื่องคณตรีของกลุ่มวัฒนธรรมนี้ ได้แก่ แคน พิณ โปงกลาง

ปรีชา หิรัญประคิษฐ์ (2532: 41) กล่าวถึงคณตรีและการแสดงมีบทบาททั้งในฐานะที่เป็นสื่อบันเทิงของคนในสังคมให้ผ่อนคลายจากความเหน็ดเหนื่อยในการทำงาน และยังเป็นเครื่องประกอบใน

พิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมที่เกิดขึ้นแต่ละช่วงชีวิตของชาวบ้านนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวบ้านแต่ละพื้นที่ในสังคมไทยจึงมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะการเล่นและการแสดงพื้นฐานอย่างแยกไม่ออก

ศรีศักร วัลลิโภดม (2524: บทคัดย่อ) กล่าวว่า การดำเนินการในเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมควรสนับสนุนให้มีการรักษาเอกลักษณ์ในทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น การสร้างความเข้าใจในเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพื่อจัดการดูแลรักษาและชี้ให้เห็นความคล้ายคลึงกัน ในทางวัฒนธรรมของการเป็นคนไทย ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดบูรณาการขึ้นแก่ประชาชาติ

เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี (2530: 87-96) ได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาคนตรีพื้นบ้านว่าควรพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ อันได้แก่ องค์ประกอบของดนตรีพื้นบ้าน ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางดนตรี บทเพลง เครื่องดนตรี และวิธีวิเคราะห์เสียงดนตรี

สันทนา ทิพวงศา (2535: 300) ได้ศึกษาเรื่องเครื่องดนตรีในวรรณกรรมอีสานผลการศึกษาพบว่า มีวรรณกรรมที่กล่าวถึงเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ เช่น กลอง ฉิ่ง ปี่ แคน ลึง แสง เป็นต้น จำนวนถึง 8 เรื่อง คือ ชูฉันทอ้ว นกขอกน้อย ผาแดงนางไอ่ สังข์ศิลป์ชัย กาพะเกษ จำปาสีดิน พญาคันคาก และท้าวท่ากาดำ วรรณกรรมเหล่านี้เครื่องดนตรีได้มีบริบทเกี่ยวข้องที่แตกต่างกันออกไป เช่น ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม และคติความเชื่อต่างๆ

ว่าที่ ร.ต. ธวัช วิวัฒน์ปฐพี (2538: บทคัดย่อ) ในงานวิจัยเรื่องมโหรีพื้นบ้านอีสานอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นรายงานการวิจัยที่ศึกษาถึงองค์ประกอบของมโหรีพื้นบ้านอีสาน อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านเครื่องดนตรี การประสมวง วิธีการบรรเลง บทเพลงที่ใช้บรรเลง และความสัมพันธ์ระหว่างมโหรีพื้นบ้านกับวิถีชีวิตของชาวอำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้การศึกษาสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์หัวหน้าวง ผู้บรรเลง ผู้เกี่ยวข้องกับมโหรีพื้นบ้าน รวมถึงการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของมโหรีพื้นบ้านอีสานด้านเครื่องดนตรีส่วนใหญ่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า เครื่องตีและเครื่องดีเป็นหลักแต่ละคณะหรือวงมโหรีพื้นบ้านจะมีปี่น้อย ปี่ใหญ่ ซอใหญ่ ซอใหญ่ กลองมโหรี 1 ใบ ฉิ่ง 1 คู่ ฉาบ 1 คู่ ด้านการประสมวงมี 3 แบบ คือ แบบนั่งบรรเลงแบบเดินบรรเลง และแบบประยุกต์กับเครื่องดนตรีอื่นๆเข้าประสมวง เช่น โหวด ระนาด แซกโซโฟน เป็นต้น การประสมวงมีจำนวนเครื่องดนตรีไม่จำกัดเพราะขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บรรเลง ส่วนวิธีการบรรเลงพบว่าการบรรเลงเป็นกลุ่มหรือคณะเท่านั้น ไม่มีการบรรเลงเดี่ยว ในด้านบทเพลงเป็นทำนองเพลงทั้งหมด ไม่มีการขับร้อง แต่ละคณะมโหรีพื้นบ้านมีการบรรเลงเพลงที่มีรูปแบบของบทเพลงเป็นทำนองท่อนเดียวเกือบทุกเพลง บรรเลงซ้ำๆกันหลายๆเที่ยว ความสัมพันธ์ระหว่างมโหรีพื้นบ้านกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทางด้านสังคมเป็นการสร้างความสามัคคีของคนในกลุ่ม ทางด้านเศรษฐกิจเป็นการเสริมรายได้ให้กับครอบครัวและในทุกหมู่บ้านนิยมใช้มโหรีพื้นบ้านประกอบงานบุญ